

تلفظ واج (آ - ا = آ)

در گویش شیرازی

جمال زبانی

گویش شیرازی مورد بحث، گویشی است که تا چهل پنجاه سال پیش، زمانی که وسایل ارتباط جمعی مانند مدرسه، روزنامه، رادیو، تلویزیون و ماهواره به خانه‌های مردم یورش نیاورده بود، در محدوده‌ی شیرازی که بین دروازه‌ی اصفهان، دروازه‌ی سعدی، دروازه‌ی قصاب‌خانه، دروازه‌ی شاهدعی، دروازه‌ی کازرون و دروازه‌ی باغ‌شاه (چهار راه زند) واقع شده بود، در بین مردم رواج داشت.

امروزه نیز کسانی که پنجاه بهار را پشت سر گذاشته‌اند با این گویش آشنایی دارند. کاربران این گویش، واج (آ-ا) را در واژه‌های زیادی به واج (ا - O) یا (او - O) بدل می‌سازند. در این مختصر شکل‌های مختلف جایگزینی این واج در واژه‌های گوناگون نشان داده شده است. امید است که دست اندرکاران عزیز فارس‌شناس با دقت نظر بتوانند قواعدی را برای آن بیابند.

D	د	A	آ
Z	ذ-ز-ض-ظ	E	ا (کوتاه)
R	ر	Ē	ا (کشیده)
Z̄	ژ	O	ا
S̄	ش	Ā	آ
Q	ق-غ	Ū	او
F	ف	i	ای-یی
K	ک	B	ب
G	گ	P	پ
L	ل	T	ت-ط
M	م	S	ث-س-ص
N	ن	J	ج
V	و	C̄	چ
Y	ی	H	ه-ح
		X	خ

الف: جایگزین کردن واج (ا = O) یا (او = Ū) به جای واج (آ = Ā)

1- جایگزین کردن واج (ا = O) به جای واج (آ = Ā) در ابتدای واژه
 آب - آو (OV) واج «ب» هم به واج (و - V) تغییر نموده است.
 آبستن - آوسن (OVSAN) واج (ب - B) به واج (و - V) بدل شده و واج (ت) حذف شده است.

آروغ - آرُغ (OROQ)
 آوردن - آوُردن (OVORDAN)
 آویشن - آوُشن (OVSAN) واج (ای - i) هم حذف شده است.
 آینه - آینه (OYNE)
 2- جایگزین کردن واج (او - Ū) به جای واج (آ - Ā) در ابتدای واژه

آمدن - اومَدَن (ŪMADAN)
 آن - اون (ŪN)
 ب: جایگزین کردن واج (ا - O) یا (او - Ū) به جای واج (آ = Ā) در میان واژه
 1- در وسط واژه، واج (ا - O) جایگزین واج (آ = Ā) می‌شود.
 استاد - آسُتاده (OSSO) واج (ت = T) هم حذف شده و واج (س = S) مشدد گردیده است.

بانگ - بَنگ (BONG)
 پا - پُ (PO) در حالت اضافه مانند پای من = پُ من
 پاییز - پُییز (POYIZ)
 تابه - تَوِه (TOVE) واج (ب B) هم به واج (و - V) بدل شده است.
 خواب - خَوُ (XOV) واج (ب B) هم به واج (و - V) بدل شده است.

خواندن - خُندَن (XONDAN)
 دانگ - دُنگ (DONG)
 ساییدن - سَویدن (SOVIDAN) واج (ی - Y) به واج (و - V) بدل شده است.

گاو - گَوُ (GOV)
 ماندن - مَنَدَن (MONDAN)
 ماهیچه - مُمی چه (MOYCE) واج (ه) حذف شده است.
 2- در میان واژه، واج (او - Ū) جایگزین واج (آ - Ā) می‌شود.

اردکان - اردکون (ARDEKŪN)
 ارزان - ارزون (ARZŪN)
 استخوان - اسخون (OSSOXŪN) واج (ت - T) حذف و واج (س - S) مشدد است.

ایمان - ایمون (IMŪN)
 ایشان - ایشون (ISŪN)
 ایوان - ایوون (EYVŪN)

ایران - ایرون (IRŪN)
 بام - بون (BŪN) واج (م - M) هم به واج (ن - N) بدل گردیده است.

بدنام - بدنوم (BADNŪM)
 جان - جون (JŪN)
 جانور - جونور (JŪNEVER)
 جام - جوم (JŪM)
 چانه - چونه (CŪNE)
 خانه - خونه (XŪNE)
 خام - خوم (XŪM)
 روان - روون (RAVŪN)
 نان - نون (NŪN)

پ: اگر واج (Ā = 1) در یک واژه دو مرتبه آمده باشد یکی در ابتدا و دیگری در میان واژه

۱- در تعدادی از واژه‌ها، واج (Ā = 1) در ابتدای واژه، به همان حال اول باقی می‌ماند و در وسط واژه، واج (O - 1) جایگزین واج (Ā = 1) می‌شود.

آفتاب - آفتو (AFTOV) واج (و - V) هم جایگزین واج (ب - B) شده است.

آسیاب - آسیو (ASIYOV) واج (و - V) هم جایگزین واج (ب - B) شده است.

۲- در بعضی از واژه‌ها واج (Ā = 1) در ابتدای واژه بدون تغییر می‌ماند و در میان واژه تبدیل به (او - Ū) می‌گردد.

آرام - آروم (ARŪM)
 آسان - آسون (ĀSŪN)
 آستانه - آسونه (ĀSSŪNE) واج (ت - T) هم حذف شده و واج (س - S) مشدد شده است.

آسمان - آسمون (ASEMŪN)
 آشیانه - آشیونه (ĀSIYŪNE)

۳- واج ((Ā = 1) در ابتدای واژه به واج (ا - O) بدل می‌گردد و واج (Ā = 1) در میان واژه به همان شکل باقی می‌ماند.

آب پاش - اوپاش (OVPAS)
 ۴- واج (Ā = 1) در ابتدای واژه به واج (او - Ū) بدل می‌گردد، ولی واج (A = 1) در وسط واژه به همان شکل می‌ماند.

آن‌ها - اونا (ŪNĀ) واج (ه) حذف می‌شود.

ت: اگر واج (Ā = 1) در وسط واژه دو مرتبه تکرار شده باشد.

۱- در واژه‌هایی که واج (Ā = 1) در میان واژه دو مرتبه تکرار شده است. واج (Ā = 1) اول بدون تغییر می‌ماند و واج (Ā = 1) دوم به (او - Ū) بدل می‌شود.

بادبان - بادبون (BĀDBŪN)
 بادنجان - بادنجون (BĀDENJŪN)

باران - بارون (BĀRŪN)
 خیابان - خیابون (XIYĀBŪN)

کاشان - کاشون (KĀSŪN)

کارنامه - کارنومه (KĀRNŪME)
 ماهانه - ماهیونه (MĀHIYŪNE)
 ناکام - ناکوم (NĀKŪM)
 نادان - نادون (NĀDŪN)

۲- در واژه‌هایی که واج (Ā = 1) در میان واژه دو مرتبه تکرار شده است، واج (Ā = 1) اول بدون تغییر باقی می‌ماند و واج (A = 1) دوم به (ا - O) بدل می‌شود.

ماما - مام (MĀMO) (قابله)
 ناشتایی - ناش تی (NĀSTOY)
 مالاندن - مالنندن (MĀLONDAN)

۳- در بعضی از واژه‌ها که واج (Ā = 1) در میان واژه دو مرتبه تکرار شده است، واج (Ā = 1) اول به واج (او - Ū) بدل می‌گردد، واج (ا - O) دوم بدون تغییر می‌ماند.

خانواده - خونواده (XŪNEVĀDE)

۴- در واژه‌ی (ناودان - نودون (NOVDŪN) واج (ا - A) اولی به واج (ا - O) و دومی به واج (او - Ū) بدل شده است.

در واژه‌ی (تابستان - توستون (TOVESŪN) هم مانند ناودان عمل می‌کنیم.

۵- در واژه‌ی (نانوا - نون ب (NŪNBO) واج (ا - Ā) اولی به واج (او - Ū) و واج (ا - Ā) دوم به واج (ا - O) تغییر یافته. ضمناً واج (و - V) هم جانشین واج (ب - B) شده است.

ث- در بعضی از واژه‌ها واج (Ā = 1) در میان واژه، بدل به حرکت فتحه می‌شود.

لاش - لَش (LAS)
 ناپخته - نپخته (NAPOXTE)
 نادیده - ندیده (NADIDE)

ج - در واژه‌های ذیل واج (آ - Ā) در ابتدا و وسط واژه تغییر نمی‌کند.

آبرو (ĀBERŪ)
 آباد (ĀBĀD)
 آباده (ĀBĀDE)

آتش - آتیش (ĀTIS)
 آثار (ĀSĀR)
 آجر - آجر (ĀJER)

آجیل (ĀJIL)
 آخر (ĀXER)
 آخور (ĀXOR)

آدم (ĀDAM)
 آذر (ĀZAR)
 آرد (ARD)

آراسته - آراسه (ĀRĀSE) واج «ت» حذف می‌شود.

آرزو (ĀREZŪ)
 آزاد (ĀZĀD)
 آزار (ĀZĀR)